

Poglavlje 2

Ključ za dinamični koncept građanstva¹³

1. Izazovi tradicionalnog modela građanstva

Od završetka Hladnog rata ubrzali su se i intenzivirali mnogi procesi koji su već duže vrijeme oblikovali našu historiju, preuzimajući nova svojstva. Fenomeni koji su se pojavili i promjene koje su se odvijale širom Evrope doveli su u pitanje tradicionalni model građanstva:

- Globalizacija slobodne trgovine i konkurentnih tržišnih ekonomija omogućila je visok nivo blagostanja mnogim ljudima u mnogim zemljama – ali ne i svima. Prodigio se jaz nejednake raspodjele između bogatih i siromašnih, kako unutar tako i među različitim društvima, ugrožavajući društvenu koheziju i međuljudsku solidarnost.
- Konkurencija prisiljava preduzeća da neprestano povećavaju produktivnost kako bi smanjila troškove proizvodnje. To je podstaklo permanentan proces inovacija, direktno utičući na proizvode, tehnologije i zanimanja, a indirektno utičući na cjelokupan način života. Joseph Schumpeter je taj permanentni proces inovacija nazvao “kreativna destrukcija”.¹⁴ Transformacija kompletnih ekonomija u istočnoj Evropi može da posluži kao eklatantan primjer kreativne destrukcije.
- Ekonomski rast je prouzrokovao porast blagostanja, no istovremeno i porast iskorištavanja prirodnih resursa. Sve veća emisija CO₂ sve više otežava i poskupljuje suzbijanje, ili prilagođavanje na klimatske promjene.
- Nove informacione i komunikacione tehnologije omogućile su nove načine povećanja produktivnosti, razmjene i dobijanja informacija, pružanja zabave, da samo navedemo neke. Živimo u medijskoj kulturi, i medijska pismenost – korištenje novih medija kako u stvaranju tako i u primanju poruka – postaje osnovna vještina poput čitanja i pisanja.
- Uslijed ekonomskog rasta i postignuća moderne medicine, stanovništvo mnogih evropskih zemalja stari, a istovremeno i raste u svijetu kao cjelini. Oba fenomena predstavljaju ozbiljne probleme 21. vijeka.
- Nacije imaju pravo na suverenost i samoodređenje. Ali, pojam nacije je i inkluzivan i ekskluzivan. Po završetku Hladnog rata bili smo svjedoci pojavljivanja novih oblika ranije potisnutih kolektivnih identiteta.
- Moderna društva tipično su sekularna, pluralistička društva. Migracije širom Evrope – posebno unutar Evropske unije – doprinijela su tom fenomenu. Pluralistička društva su dinamičnija i produktivnija, ali istovremeno i zahtjevnija u pogledu društvene kohezije radi integracije ljudi različitih uvjerenja, vrijednosti, interesa, te društvene i etničke pozadine.
- Demokratija nudi najbolje mogućnosti u suočavanju s tim izazovima, s obzirom na činjenicu da svaki pokušaj rješavanja tih, kao i ostalih, problema autoritarnom vladavinom ne bi uspio da obuhvati složenu stvarnost društva, ekonomije, životnog okruženja, rješavanja sukoba, itd. na nacionalnom, a još manje na nadnacionalnom nivou. S druge strane, demokratija opstaje i pada na garanciji jednake participacije. Što složeniji postaju naš svijet i izazovi koji određuju našu budućnost, to je teže „običnom građaninu” da razumje i učestvuje u odlučivanju. Nepovjerenje prema tradicionalnim političkim institucijama, oblicima vladanja i političkim vođama ukorijenjeno je u osjećaju izostavljenosti i zanemarivanja mišljenja. Demokratija i ljudska prava su krhki projekti, i njihov opstanak zavisi o tome hoće li njihova baština biti prenešena na mlađe generacije.

¹³ Na osnovu studije Huddleston E. (2004.), *Tool on Teacher Training for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, Council of Europe, Strasbourg, Revised by Peter Krapf. Str. 9.

¹⁴ Schumpeter J. (1942, 2008.), *Capitalism, Socialism, and Democracy*. Harper & Brothers, New York. Str. 83.

Ti pravci razvoja ovdje se mogu tek ukratko skicirati. Oni su ljudske tvorevine, nijesu prirodni procesi, međusobno su povezani, jedni na druge utiču i uzajamno se podržavaju. Budući da su „stvoreni”, na njih možemo da utičemo, da im mijenjamo smjer i ishod, ali ne i njihovu kompleksnost.

Modernizacija

Modernizacija je sociološka kategorija koja se odnosi na multidimenzionalni proces društvene promjene. U posljednje dvije dekade porasla je, s obzirom na brzinu, djelokrug i složenost, ali iz historijske perspektive, njeni izvori obuhvataju reformaciju, izum štamparske mašine, prosvjetiteljstvo, englesku, američku i francusku revoluciju, te industrijsku revoluciju. Modernizacija je promijenila doslovno svaki aspekt ljudskog života, uključujući sljedeće: kako i što radimo, gdje živimo i koliko (često) putujemo, nivo i raspodjelu bogatstva, razvoj ljudskih prava, globalizaciju, tehnologiju, vrijednosti i uvjerenja u kojima istrajavamo ili ih se klonimo, te kako učestvujemo u društvenom životu i politici.

Modernizacija je ambivalentan proces, no ne možemo ga izbjeći, on je naša „sudbina”, u dobru i u zlu. Naučnici i filozofi zastupaju suprotna mišljenja o tome treba li modernizaciju, sveukupno gledano, smatrati bremenom ili blagoslovom. Modernizaciju smatramo izazovom koji sa sobom nosi i rizike i mogućnosti. Izazove valja savladati kako bi rizike držali pod kontrolom.

Za mnoge ljude u mnogim društvima modernizacija stvara uslove i mogućnosti uživanja višeg nivoa blagostanja i slobode. S druge strane, građani i njihovi vođe suočeni su sa sve zahtjevnijim zadatkom da održe korak sa sve većim rizicima i opasnostima upletenima u procese modernizacije.

Vaspitanje i obrazovanje igraju ključnu ulogu u opremanju ljudi s kompetencijama koje su neophodne za postizanje ravnoteže između sve većih prednosti i sve viših očekivanja.

S obzirom na takve izazove, postalo je jasno da je potrebna nova vrsta građana: građana koji nijesu samo informisani i razumiju svoje formalne građanske odgovornosti, već su i aktivni – sposobni da samostalno učestvuju u životu svojih zajednica, svoje zemlje i na globalnom nivou i aktivno participiraju na način koji odražava njihovu ličnost, kao i da pomažu u rješavanju problema. Sve brojniji izazovi zahtijevaju snažna društva, s kompetentnim – te stoga primjereno obrazovanim – vođama i građanima.

Prosvjetni poslenici su optimisti. Uvjereni su da primjerenim vaspitanjem i obrazovanjem, mladi ljudi, kao i pojedinci posvećeni cjeloživotnom učenju, mogu steći razumijevanje i mogućnosti da utiču na razvoj svojih zajednica i planete u cjelini. Najbolji način promovisanja aktivnog građanstva je svakako kroz nastavu usmjerenu na učenika, umjesto nastave koja podržava rutinsko i pasivno učenje.

1.1 Nova vrsta građanstva zahtijeva novi oblik vaspitanja i obrazovanja

Tradicionalni koncepti nastavnog procesa svedeni na sušti prenos i pamćenje informacija i sadržaja nijesu dovoljni za stvaranje aktivnog, informisanog i odgovornog modela građanstva kakvo zahtijevaju moderne demokratije.

Ono što je potrebno jesu novi oblici vaspitanja i obrazovanja koji će pripremiti učenike za stvarno uključivanje u društvo – oblici vaspitanja i obrazovanja koji su praktični koliko i teorijski, imaju korijene u problemima iz stvarnog života i utiču na život učenika i zajednice u kojoj žive, a uče se aktivnim učestvovanjem u životu škole, kao i u formalnim kurikulumima.

Uloga aktivnog građanina podudara se s ulogom aktivnog učenika. Koncept konstruktivističkog učenja pruža podršku učenicima u suočavanju s novim problemima. U školskoj sferi nastavnik vjerovatno i može da ponudi optimalno rješenje. No, u suočavanju sa u prethodnom tekstu obrađenim izazovima, buduće će generacije djelovati kao pioniri.

Potreba za pružanjem nastave usmjerene na učenika predstavlja značajan izazov nastavničkom zanimanju. To zahtijeva učenje novih oblika znanja, razvijanje novih nastavnih metoda, pronalaženje novih načina rada i stvaranje novih oblika profesionalnih odnosa – kako s kolegama tako i s učenicima. To daje prioritet učenju utemeljenom na sadašnjim zbivanjima u odnosu na razumijevanje historijskih sistema, kritičkom razmišljanju i učenju vještina uz samo prenošenje znanja, kooperativnom učenju i saradnji umjesto izolovane pripreme, profesionalnoj autonomiji umjesto zavisnosti o naredbama iz centrale. To zahtijeva i promjenu načina na koji shvatamo sam pojam učenja, od učenja kao procesa usmjerenog na nastavnika, do učenja putem sticanja iskustva, participacijom, istraživanjem i razmjenom informacija.

Didaktički model u čijem je centru nastavnik, kojim dominira udžbenik i koji je utemeljen na prijenosu vaspitno-obrazovnih sadržaja treba zamijeniti modelom koji ističe uključivanje učenika, širi raspon metoda podučavanja i pristup utemeljen na sticanju vještina. To je ono čemu ovo izdanje obrazovanja za demokratiju i ljudska prava nastoji da doprinese.